

Kulturoznawstwo

Maciej Grabski

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Problematyka literacko-kulturalna podejmowana na łamach „Działu Literackiego” tygodnika „Kraj” w 1906 roku

Rok 1906 był przełomowym momentem zarówno w dziejach Rosji carskiej, w której blisko rok trwała rewolucyjna zawierucha, jak i dla redakcji polskiego tygodnika „Kraj” wydawanego w Petersburgu [szerzej o „Kraju” zob. Kmieciak 1969], w którym doszło do dwóch istotnych zmian. Od 3 numeru zaczęto regularnie zamieszczać rubrykę „Dział Literacki”, zaś 12 kwietnia (30 marca) 1906 roku założyciel i redaktor naczelny czasopisma, Erazm Piltz, zrezygnował z piastowanej funkcji, a jego miejsce zajął Bohdan Kutyłowski [szerzej o „Dziale Literackim” zob. Grabski 2016, 159–170]. Swoją decyzję E. Piltz uzasadnił faktem, iż po zmianie cenzury rewolucyjnej na represyjną w Królestwie Polskim oraz możliwości zakładania polskich czasopism na Ziemiach Zabrzanych mógł powrócić do Warszawy i wydawać tam prasę [Piltz, b.n.s.]. Wilhelm Feldman uważał, że Erazm Piltz zrezygnował, „gdy zabrakło” Włodzimierza Spasowicza¹, zaś jego przeciwnicy polityczni twierdzili, iż zrobił to z powodu bankructwa ugrupowania lojalistycznego [Szkłarska-Lohmannowa 1981, 295]. Główną zmianą, którą wprowadził B. Kutyłowski, była częstotliwość wydawania czasopisma w 1908 roku na dzienną, lecz już w 1909 powrócił do wydania tygodniowego. Niestety, w tym też roku czasopismo przestało się ukazywać.

***

Wydawanie „Działu Literackiego” w okresie toczącej się rewolucji doskonale oddawał fragment pierwszego tekstu nieformalnego redaktora działu Wiktora Gomulickiego², w którym ten zastanawiał się, czy w jej trakcie istniała

¹ Nie sprecyzowano, co oznaczał zwrot o odejściu W. Spasowicza, gdyż ten zmarł 26 października 1906 r. o godz. 19.00, a w numerach z 1906 r. sprzed rezygnacji E. Piltza (od 1 do 13) nie zamieszczono informacji o opuszczeniu redakcji przez W. Spasowicza, zob. [Bh. K. 1906, nr 42, b.n.s.–2].

² W trzecim numerze „Kraju” nie zamieszczono informacji, że „Działem Literackim” będzie kierować W. Gomulicki, lecz odgrywał on główną rolę w funkcjonowaniu tej rubryki, co było widoczne po liczbie zamieszczonych przez niego tekstów oraz w fakcie, iż poinformował, że zamierza publikować recenzje itp.

jeszcze sztuka [Gomulicki 1906, nr 3, 17]. Jego publikacja doskonale odzwierciedlała sytuację kulturową w Rosji carskiej, przy czym należy pamiętać, iż w latach 1905–1907 doszło jednak do korzystnych zmian w kwestii kultury, jak np. aprobata na zakładanie czasopism na Ziemiach Zabranych [szerzej zob. Garztecki 1969, 107] oraz złagodzenie cenzury w Królestwie Polskim. Wyrażono również zgodę na wystawianie sztuk teatralnych w językach miejscowych, czyli innych niż rosyjski, co stanowiło sporą ulgę w porównaniu do lat 1864–1904, gdy w instytucjach publicznych można było posługiwać się wyłącznie językiem rosyjskim.

W. Gomulicki w dalszej części tekstu zaznaczył, że w porównaniu Warszawy do Galicji pod względem wydawanej poezji przeważała ta druga [Gomulicki 1906, nr 3, 17]. W tym miejscu warto jednak podkreślić, iż okresie od wydania ustawy z 1865 do października 1905 roku w Królestwie Polskim obowiązywała cenzura prewencyjna, natomiast Galicji w II połowie XIX wieku nadano autonomię. Dzięki niej tamtejsi artyści mogli swobodnie tworzyć, zaś ci z Królestwa Polskiego byli ograniczeni prawnie. Zatem porównując ich twórczość, publicysta powinien wziąć pod uwagę najpierw kwestie prawne obowiązujące w obu zaborach, a dopiero potem dokonywać ocen.

W innym numerze W. Gomulicki zamieścił fragment dyskusji z młodym wydawcą, który nie wiedział, czy w dobie przemian prawnych, szczególnie po zmianie cenzury prewencyjnej na represyjną w Królestwie Polskim, będzie mógł bez obaw wydawać książki pisarza doby romantyzmu. Wskazywało to na brak precyzji w kodeksach zarówno pod względem treści, jak i tłumaczenia, przez co wydawcy mieli problem z ich prawidłową interpretacją [Gomulicki 1906, nr 7, 16]. W późniejszym okresie wydawniczym ferment wśród autorów i wydawców nie ustawał, gdyż ci nadal nie wiedzieli, o czym wolno i w jakim tonie pisać, oraz co można drukować.

Wiktor Gomulicki sporządzał także recenzje, w tym sztuk teatralnych czy przekładów. Jedną z nich dotyczyła *Boskiej komedii* Dantego Alighieri w przekładzie Edwarda Porębowicza. W konkluzji tej recenzji stwierdził, iż język pisarza był trudny do przetłumaczenia, lecz E. Porębowicz, mimo drobnych błędów, poradził sobie z tym zadaniem. Inaczej ocenił sztukę *Obrona Częstochowy* Juliana z Poradowa. Napisał wprost: „Sztuka jest słaba, autor mierny – ale zjawia się tam «Częstochowska» i występuje nieśmiertelny jej obrońca: Książd Augustyn Kordecki, przeor jasnogórskich Paulinów. To są dwa talizmany podnoszące temperaturę serc do nieznanej wysokości”. Autor żałował, iż przeor dotychczas nie zyskał odpowiedniego piewcy. Ubolewał, iż zapomnieli o nim Jan Matejko i Juliusz Słowacki. W omówieniu sztuki zamieścił również analogię do trwającej rewolucji, pisząc, iż nie rozumie, w jaki sposób osoby uczestniczące w niej mogą „występować

przeciwno życiu narodowemu w życiu i sztuce”, przy czym żal ten był skierowany do głównych jej ideologów [Gomulicki 1906, nr 5, 17]. Relacja W. Gomulickiego z jednej strony była zasadna – rozpatrywał on jakość wystawianych sztuk teatralnych, z drugiej zaś nieuzasadniona – zapomniał, iż w trakcie rewolucji 1905–1907 na terenie Ziem Zabrzanych doszło do wzrostu poziomu kultury dzięki wystawianiu sztuk w języku polskim i możliwości wydawania tam prasy, zaś w Królestwie Polskim zwiększył się ruch prasowy [szerzej zob. Kmiecik 1980, 11–42]. Wiktor Gomulicki zaznaczył, iż mógłby recenzować rysownictwo humorystyczne, gdyby takie istniało, jednak w Warszawie wyłącznie Franciszek Kostrzewski praktykował ten rodzaj sztuki [Gomulicki 1906, nr 5, 18].

W rubryce omawiano kwestie naukowe, jak sprawozdanie z kwerend archiwalnych, w którym opisano pobyt doktora Władysława Abrahama w Watykanie, gdy ten zapoznał się ze „specjalnym archiwum należącym do Bazyliki Watykańskiej” i znalazł materiały dotyczące historycznej Polski i Litwy z końca XIV wieku (opisano tam polskich misjonarzy dominikańskich szerzących wiarę chrześcijańską na Litwie [Weryha 1906, nr 6, 17]). Recenzowano również artykuły naukowe [1906, nr 6, 17] oraz informacje o odbytych i planowanych zjazdach naukowych [1906, nr 45, 17]. Tematyka taka interesowała czytelników i dlatego informowano ich, że Polacy prowadzili działalność badawczą w różnych dziedzinach.

Poza W. Gomulickim publikowali również inni autorzy. Jednym z nich był Zygmunt Bartkiewicz. W jednym z artykułów przedstawił dialog dwóch polskich emigrantów, którzy uciekając przed rewolucją 1905–1907, spotkali się w Paryżu. Tekst pokazywał zmienną postawę emocjonalną emigranta, widoczną w jego nastroju: od smutku i żalu spowodowanego zawieruchą rewolucyjną i wszystkim, co ze sobą niosła, aż po radość, gdy strapiiony zrozumiał, że jego nową ojczyzną będzie Paryż [Bartkiewicz 1906, nr 6, 16]. Z kolei w recenzji książki Jana Popiela o treści politycznej na temat ówczesnych wydarzeń autor wykazywał, iż niepodległość można było odzyskać dzięki wybitnym jednostkom, tak jak innych państwach [C. W–ski 1906, nr 31, 16–17]. Uzasadniał, iż pojedynczy ludzie wpływali na kształtowanie się granic oraz udowodniał, iż Polacy z Królestwa Polskiego zasiadający w I Dumie Państwowej prowadzili politykę w błędny sposób, ponieważ wyłącznie od woli cara zależało, czy Królestwo Polskie otrzyma autonomię. Można jednak zaprzeczyć jego tezom, gdyż podejmowanie dyskusji na temat autonomii Królestwa Polskiego w trakcie obrad I Dumy mogło jednak docierać do cara i mieć wpływ na jego decyzje. Należy zatem zadać pytania: 1) Czy bez prowadzenia działalności politycznej car byłby gotów na ustępstwa względem Polaków, czy ci jednak powinni zabierać głos w I Dumie? 2) Czy jakkolwiek Polak mógłby zwrócić się bezpośrednio do cara i dyskutować z nim o autonomii dla Królestwa Polskiego?

Wśród artykułów prasowych zamieszczano wspomnienia pośmiertne oraz rocznicowe, np. dotyczące literata Heinricha Heinego [Gomulicki 1906, nr 8, 16] czy Bronisława Natansona, wybitnego wydawcy [Gomulicki 1906, nr 26, 16]. Jak widać, W. Gomulicki skupiał się nie tylko na twórcach, lecz także na wydawcach, gdyż bez nich autorzy nie mieliby możliwości publikowania.

Z kolei jubileusz działalności Elizy Orzeszkowej uczczono, wydając szereg prac dotyczących ruchu kobiecego, zaś w „Dziale Literackim” opublikowano tę informację w rubryce „Odezwa” [1906, nr 48, 17]. Było to istotne, ponieważ rubrykę tę zamieszczono w „Dziale Literackim: tylko cztery razy³. Sama informacja była ważna, gdyż opisywała pozycję pisarki w społeczeństwie oraz jej działalność, a także zainteresowania na temat roli kobiet.

W. Gomulicki uczcił również pamięć swojego tragicznie zmarłego syna Romana, który utonął w Wiśle. Publicysta wyraził swój ból w „Dziale Literackim”, nie podpisując tekstu, tak jak dotychczas czynił [1906, nr 21, 16].

Innym poruszonym problemem w omawianym dziale była kwestia rozpowszechniania i wydawania starych książek⁴ oraz handel nimi, gdyż ten nie istniał. Książki sprzedawane przez żydowskich handlarzy były poniszczone oraz drogie. W związku z tym próbowano założyć antykwariat, w którym działałoby naukowcy oraz zamożni ludzie, lecz projekt upadł. Następną sprawą był źle zorganizowany dostęp do książek, ponieważ czytelnia działająca przy Bibliotece Głównej nie odpowiadała odbiorcom, zaś z dwóch prywatnych księżnic nie mogli korzystać wszyscy [Gomulicki 1906, nr 15, 17]. Te dwa aspekty dostępności literatury doskonale pokazywały, iż w dobie rewolucji trudno było wypożyczyć starą książkę, zaś najnowsze pozycje były nieosiągalne dla średnio zamożnych mieszkańców Królestwa Polskiego, którym często brakowało pieniędzy na żywność i mieszkanie, a zakup nowych książek był dla nich wręcz niemożliwy, natomiast nabycie starej, ale pozostającej w dobrym stanie, pozycji było znacznie utrudnione. Podjęto więc jeszcze jedną próbę utworzenia Biblioteki Publicznej w Warszawie, która miała powstać z kilku prywatnych bibliotek [Gomulicki 1906, nr 39, 17]. Chęć utworzenia dużej biblioteki publicznej, zapewnienia czytelnikom łatwego dostępu do książek i możliwość gromadzenia źródeł były pożądanymi zarówno przez literatów, naukowców, jak i osoby, które chciały poczytać dla przyjemności. Dzięki temu rozwiązaniu osoby mniej zamożne mogły mieć stały dostęp do książek.

³ Rubryka „Odezwa” została zamieszczona w numerach 12, 29, 47 i 48.

⁴ Nie sprecyzowano, w jaki sposób datowano „stare książki”, gdyż nie podano żadnych cezur dotyczących ich wydania. Można jednak założyć, iż chodziło o książki opublikowane w ciągu kilkunastu lat.

Kolejną istotną kwestią poruszaną przez dziennikarzy było zmniejszenie się liczby wydawanych książek. W 1906 roku wydano ich o 43 mniej niż w 1905. Według statystyk w poszczególnych państwach odnotowano o wiele więcej publikacji: „u Włochów 322, u Francuzów 299, u Niemców 275, u Anglików 147, u nas – spalmy się ze wstydu! – 94,5”. W ciągu minionych trzech lat zauważalny był również spadek liczby wydawnictw: „Rok 1903 roku był gorszy od poprzednika o 43, rok 1904 – o 247, rok 1905 – o 347 wydawnictw”. W. Gomulicki obawiał się, że „za niecały dziesięć lat” będzie opublikowanych tylko kilka książek, a później zupełnie przestanie się je wydawać [Gomulicki 1906, nr 18, 16]. Informacja ta była niepokojąca, lecz zabrakło w niej przedstawienia ówczesnego kontekstu politycznego. O ile spadek publikacji w 1903 roku można tłumaczyć likwidacją wydawnictw, o tyle w 1904 i 1905 wpływ na ich zamykanie mogły mieć: wojna japońsko-rosyjska i koszty, które ze sobą niosła, a także fatalna sytuacja bytowa mieszkańców⁵ i strajki drukarzy oraz zecerów. Nie sprecyzowano w tekście, czy zmiana cenzury prewencyjnej na represyjną nie polepszyła ruchu wydawniczego, tak jak w przypadku prasy.

W innym artykule Wiktor Gomulicki napisał, iż Henryk Sienkiewicz zmienił wydawcę na „Towarzystwo Akcyjne Samuela Orgelbranda i Synów” [Gomulicki 1906, nr 23, 16]. Rezygnacja pisarza musiała być olbrzymim ciosem dla dotychczasowego wydawcy, gdyż noblista cieszył się poważaniem zarówno w Królestwie Polskim, jak i za granicą. Dla pisarza jednak zmiana ta okazała się korzystna, ponieważ oficyna, z którą zaczął współpracować, wydała jego nową pracę w sposób estetyczny oraz z zachowaniem najnowszych trendów. .

Od 13 numeru „Kraju” zaczęto dołączać rubrykę „Miscellanea”, w której zamieszczano krótkie informacje literacko-kulturalne [1906, nr 13, 17].

Po wiadomościach ze świata literackiego publikowano „Satyrę Polityczną”. Widoczne były aspiracje polityczne redakcji, która powołując się na inne, legalnie wydawane periodyki, wyśmiewała nielegalne partie polityczne oraz sposób prowadzenia przez nie walki politycznej, były to np. agitacja czy kolportaż nielegalnych druków ulotnych [1906, nr 3, 15]. Legalnie wydawane czasopisma potępiały wszelkiego typu wystąpienia przeciwko władzy, zaś kolportaż druków ulotek dokonywany

---

⁵ Wraz z podwyżką pensji dla robotników niewykwalifikowanych i rzemieślników doszło do wzrostu cen za żywność. Robotnik niewykwalifikowany „w latach 1900–1904 zarabiał 84,7 kopiejki dziennie a rzemieślnik 181,5 kopiejki dziennie, a w latach 1905–1909 robotnik niewykwalifikowany otrzymywał 92,8 kopiejki dziennie a rzemieślnik 190,6 kopiejki dziennie” [zob. Łukasiewicz 1998, 79]. W latach 1901–1905 za „1 kg chleba płacono 6,4 kopiejki, za 1 kg mięsa wołowego 31,5 kopiejki, za 1 kg słoniny 45,2 kopiejki, a za 100 sztuk jaj 187 kopiejek, a w latach 1906–1910 za 1 kg chleba 7,9 kopiejki, za 1 kg mięsa wołowego 42,7 kopiejki, 1 kg słoniny 47,1 kopiejki, a za 100 jajek 192 kopiejki” [zob. Łukasiewicz 1995, 124].

przez nielegalne partie polityczne był jedną z form takiej działalności. W „Satyrze Politycznej” krytykowano również cara i rząd za opieszałość przy zwołaniu I Dumy Państwowej. Od opublikowania trzech aktów ustawodawczych dotyczących jej zwołania 19(6) sierpnia 1905 roku [Jurkowski 2009, 23] do zakończenia wyborów do I Dumy 12 kwietnia (30 marca) 1906 roku [Bh. K. 1906, nr 13, 3–4] upłynęło blisko siedem miesięcy. Zatem żart: „– czy będziesz mnie kochał na wieki? – Na wieki... aż do zwołania Sejmu Państwowego”, był doskonałą satyrą na tę istotną kwestię polityczną [1906, nr 5, 18].

Problemem pozostawał fakt, iż wyraźnie nie oddzielono „Działu Literackiego” od „Satyry Politycznej” i trudno ustalić, czy była ona podrodziałem „Działu Literackiego”, czy też osobną rubryką. Można jednak zakładać, iż stanowiła jego podrodział. „Satyrę Polityczną” po raz ostatni zamieszczono w 38 numerze „Kraju”.

W. Gomulicki omawiał również treści literackie zamieszczane w innych periodykach [Gomulicki 1906, nr 49, 16–17] oraz problemy, z którymi mierzyły się redakcje [1906, nr 47, 17]. Oznaczało to, iż recenzował nie tylko książki czy artykuły, lecz także zapoznawał się z rubrykami literackimi w innych czasopismach i dokonywał ich analizy oraz informował o problemach wydawniczych.

Od 23 numeru „Kraju” zaczęto dołączać rubrykę „Nowe książki”, w której zamieszczano tytuły nowo wydanych książek. Wymieniano tam tytuł, imię oraz nazwisko autora, cenę oraz wydawnictwo [„Kraj” 1906, nr 23, 17]. W późniejszym okresie zaczęto dołączać krótkie opisy na temat polecanych książek⁶.

Poza treściami dotyczącymi literatury zamieszczano też kwestie związane z kulturą. Na łamach „Działu Literackiego” publikowano informacje o konkursach, np. o konkursie architektonicznym na model pomnika Tadeusza Kościuszki w mundurze generała amerykańskiego postawiony w Waszyngtonie. Mogli uczestniczyć w nim wyłącznie Polacy – mieszkańcy wszystkich zaborów i żyjący na wychodźstwie. Miały zostać wybrane trzy pomniki, gdyż przygotowano na nie już miejsca [Heliński, Sienkiewicz 1906, nr 11, 16]. Konkurs ten miał podwójny wydźwięk: Amerykanie chcieli uczcić postać Kościuszki poprzez wystawienie mu trzech pomników, zaś zaprojektowanie ich przez Polaków miało podkreślić, iż pochodził on z tego państwa.

Rozwój kultury w latach 1905–1907 wiązał się z edukacją w Warszawskiej Szkole Sztuk Pięknych, którą otwarto 17 marca 1904 roku. Wśród uczniów przeważały kobiety (60%), pod względem narodowościowym 82% stanowili Polacy, 13,75% – Żydzi, zaś 4,25% – Rosjanie. W 1905 roku w szkole uczyło się 276 uczniów, z czego 26 pochodziło z „Litwy, Podola, Wołynia i Ukrainy” [Gomulicki 1906,

⁶ W numerach 25, 30, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41 i 47 nie zamieszczono rubryki „Nowe książki”.

nr 16, 16–17]. Dzięki szczegółowo zamieszczonemu w numerze programowi nauczania czytelnik zapoznawał się z bogatą ofertą zajęć. Sugerowano, że zabrakło jednak zajęć z literaturoznawstwa i odpowiedniego pisania, co w dobie wydawania nowych czasopism mogło być wadą. W. Gomulicki chętnie poświęcił łamy swojego działu na omówienie struktur szkoły, gdyż pragnął podkreślić, iż w trudnym okresie, w którym znajdowała się Rosja carska i jej prowincje, czyli wojnie japońsko-rosyjskiej oraz późniejszej rewolucji 1905–1907, młodzież jednak chciała uczyć się sztuki.

Publicysta opisał również postawienie pomnika artyście i malarzowi Pawłowi Marwartowi, który będąc niedoceniony w Warszawie i Krakowie, udał się do Francji [Gomulicki 1906, nr 26, 16–17]. Wyjazd ten pokazywał dobitnie, jak twórcy pochodzący z Królestwa Polskiego nie mieli szczęścia bądź umiejętności w nawiązywaniu kontaktów towarzyskich. Artyści nie tworzyli dzieł patriotycznych i martyrologicznych, dlatego pozostawali niedoceniani za życia w Królestwie Polskim i musieli udawać się na emigrację, aby kontynuować swoją pracę.

Omawiając malarstwo, W. Gomulicki wspomniał o zgrupowaniu krakowskich artystów z „Polskiej sztuki stosowanej” gromadzących *Materiały*, które miały stworzyć nowy styl polski. Było to interesujące źródło dla artystów oraz cieśli. W. Gomulicki uważał, że działalność ta była chwalebna oraz potrzebna [Gomulicki 1906, nr 34, 17]. Aktywność kulturalna osób reprezentujących różne dziedziny sztuki miała wartość zarówno artystyczną, jak i scalającą Polaków ze wszystkich zaborów, gdyż dzięki opublikowanym materiałom mogły być one dostępne dla twórców ze wszystkich zaborów⁷ i umożliwić im wykreowanie własnego, niezależnego stylu architektonicznego.

W jednym z numerów odnotowano również otwarcie nowej sceny teatralnej w Warszawie nazywanej potocznie „Teatrem Gawalewicza”, a urzędowo – „Teatrem Małym”. Działała pod kierunkiem Mariana Gawalewicza i Wiktora Czyżewicza. W. Gomulicki zaznaczył, iż scena była ładna, lecz mała, zaś wystawiane sztuki miały średnią jakość [Gomulicki 1906, nr 45, 17]. Otwarcie sceny teatralnej pokazywało rozwój miasta, lecz M. Gawalewicz jako dyrektor, poza zarządzaniem teatrem, powinien również nadzorować jakość wystawianych sztuk, gdyż mogły one zniechęcić widzów do obejrzenia później wystawianych spektakli.

***

Opisane działania (w artykułach czy satyrach) dotyczące szeroko pojmowanej kultury uświadamiały czytelnikowi obraz przemian w okresie rewolucji 1905–1907. Było widoczne, iż redaktorzy potępiali ją oraz wszelkie wystąpienia

⁷ Nie sprecyzowano, czy kolportaż *Materiałów* odbywał się również do pozostałych zaborów.

przeciwko władzy. Jednocześnie podkreślali opieszałość władz w prowadzeniu ulg dla społeczeństwa, Oczywiście było, że mogli to robić wyłącznie w satyryczny sposób. Zestawienie w tabeli 1 pokazuje, że wbrew temu, co sądził W. Gomulicki w pierwszym tekście z 1906 roku, sztuka nie umarła.

Tabela 1

Zestawienie poszczególnych tekstów o tematyce literacko-kulturalnej zamieszczonych w numerach „Kraju” z 1906 roku

Recenzje i omówienia	Teksty literackie i publikacje	Zapowiedzi	Kwestie naukowe	Wznowienia/nowo wydane książki	Kwestie kulturowe	Informacje o śmierci/wspomnienie/jubileusz	Informacje o konkursach czasopiśmiennych
42	10	2	61	146	50	44	32

Źródło: opracowanie własne sporządzone na podst. numerów od 3 do 52 „Kraju” z 1906 r. [z wyłączeniem numerów: 4 i 9 (zamieszczono w nim tylko „Satyrę Polityczną”), 10 (opublikowano wyłącznie „Satyrę Polityczną”), 13 (wtedy po raz pierwszy zamieszczono rubrykę „Miscellanea”), 24 (zamieszczono „Miscellanea” i opublikowano informacje o nowo utworzonym czasopiśmie oraz działalności Akademii Sztuki), w numerach 27, 30 i 33 zamieszczono tylko „Miscellanea”, zaś „Dział Literacki” nie został dołączony]

Bibliografia

Źródła drukowane

Piltz Erazm. 1924. *Fakty i dokumenty dotyczące mej działalności społecznej i politycznej za czas od 1882 do 1924 r.* Biblioteka Narodowa, sygn. III 394.458.

Artykuły prasowe⁸

Bh. K. [Bohdan Kutylowski]. 1906. „Kraj” nr 42, 2.11 (20.10): b.n.s.–2. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40002> (dostęp 14.07.2018).

Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 3, 2.02 (20.01): 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39963> (dostęp 28.06.2018).

Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 7, 2.03 (17.02): 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39967> (dostęp 11.10.2018)

Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 5, 16(3).02: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39965> (dostęp 28.06.2018).

Weryha [Darowski Adam]. 1906. *Dział Literacki. Dokumenty watykańskie o Litwie*. „Kraj” nr 6, 23(10).02: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39966> (dostęp 28.06.2018).

Dział Literacki. List do redakcji. 1906. „Kraj” nr 6, 23(10).02: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39966> (dostęp 28.06.2018).

Dział Literacki. List do redakcji. 1906. „Kraj” nr 45, 23(10).11: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40009> (dostęp 14.10.2018).

Bartkiewicz Zygmunt. 1906. *Dział Literacki. Emigrant 1905 roku*. „Kraj” nr 6, 23(10).02: 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39966> (dostęp 28.06.2018).

⁸ Zamieszczone według kolejności występowania w tekście.

- C. W–ski. 1906. *Dział Literacki. Z literatury politycznej*. „Kraj” nr 31, 17(4).08: 16–17 (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39991> (dostęp 29.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 8, 9.03 (24.02): 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39968> (dostęp 28.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 26, 12.07 (29.06): 16–17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39986> (dostęp 29.06.2018).
- Dział Literacki. Odezwa*. 1906. „Kraj” nr 48, 14(1).12: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40008> (dostęp 13.10.2018).
- Dział Literacki. Pogadanka*. 1906. „Kraj” nr 21, 8.06 (26.05): 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39981> (dostęp 13.10.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 15, 27(14).04: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39975> (dostęp 29.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 39, 12.10 (29.09): 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39999> (dostęp 29.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 18, 18(5).05: 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39978> (dostęp 13.10.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 23, 22(9).06: 16. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39983> (dostęp 29.06.2018).
- Dział Literacki. Miscellanea*. 1906. „Kraj” nr 13: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39973> (dostęp 13.10.2018).
- Dział Literacki. Satyra Polityczna*. 1906. „Kraj” nr 3, 2.02 (20.01): 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39963> (dostęp 28.06.2018).
- Bh. K. [Bohdan Kutylowski]. 1906. *Wobec Dumy*, „Kraj” nr 13, 12.04 (30.03): 3–4. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39973> (dostęp 28.06.2018).
- Dział Literacki. Satyra polityczna*. 1906. „Kraj” nr 5, 16(3).02: 18. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39965> (dostęp 28.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 49, 21(8).12: 16–17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40009> (dostęp 01.07.2018).
- Dział Literacki. Odezwa*. 1906. „Kraj” nr 47, 7.12 (24.11): 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40007> (dostęp 12.10.2018).
- Dział Literacki. Pogadanka*. 1906. „Kraj” nr 23, 22(9).06: 17 (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39983> (dostęp 12.10.2018).
- Heliński T.M., Sienkiewicz J.S., *Dział Literacki. Konkurs na pomnik Kościuszki w Waszyngtonie*. „Kraj” nr 11, 30 (17) marca 1906: 16 (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39971> (dostęp 28.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 16, 4.05 (21.04): 16–17 (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39976> (dostęp 28.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 26, 12.07 (29.06): 16–17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39986> (dostęp 29.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 34, 7.09 (25.08): 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=39994> (dostęp 29.06.2018).
- Gomulicki Wiktor. 1906. *Dział Literacki. Pogadanka*. „Kraj” nr 45, 23(10).11: 17. (online) <http://pbc.biaman.pl/dlibra/doccontent?id=40009> (dostęp 29.06.2018).

Opracowania

- Garztecki Stanisław. 1969. *Codzienna prasa polska w Kijowie w latach 1906–1918. Wspomnienia*. „Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego” t. 8/1: 107–119.
- Grabski Maciej. 2016. *Ziemia Zabrana na łamach Dziądu Literackiego tygodnika „Kraj” w latach 1883–1886*. „Acta Neophilologica” nr XVIII/1: 159–170.

- Jurkowski Roman. 2009. *Sukcesy i porażki. Ziemiaństwo polskie Ziemi Zabrzanych w wyborach do Dumy Państwowej i Rady Państwa 1906–1913*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Kmiciek Zenon. 1969. „Kraj” za czasów redaktorstwa Erazma Piltza. Warszawa: PWN.
- Kmiciek Zenon. 1980. *Prasa polska w rewolucji 1905–1907*. Warszawa: PWN.
- Łukasiewicz Juliusz. 1995. *Okres 1795–1918*. W: *Historia Polski w liczbach*. Z. 6: *Handel*. Przewodniczący Kubiczek F. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych: 103–155.
- Łukasiewicz Juliusz. 1998. *Okres 1795–1918*. W: *Historia Polski w liczbach*. Z. 8: *Materiałne warunki życia ludności*. Przewodniczący Kubiczek F. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych: 75–129.
- Szklarska-Lochmannowa Alina. 1981. *Erazm Piltz*. W: *Polski słownik biograficzny*. T. XXVI/2, z. 109. Red. Kieniewicz S. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich–Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk: 293–298.
- Tobera Marek. 1988. „Wesołe gazetki”. *Prasa satyryczno-humorystyczna w Królestwie Polskim w latach 1905–1914*. Warszawa–Łódź: PWN.

Summary

The literary and cultural issues in the “Literary Section” of the weekly “Kraj” in 1906

The article includes the analysis of the content in the “Literary Section” of the weekly “Kraj” released in Saint Petersburg. The turning point 1906 refers to the revolutionary riots of the Russian Revolution what enables comparing literary content and analyzing it based on the contemporary socio-political events.

Key words: weekly “Kraj”, “Literary Section”, the Russian Revolution 1905–1907, Wiktor Gomułcki

Kontakt z Autorem:
maciekgrabski@wp.pl